

VEREENIGING
TER
BEOEFENING
VAN DE
K R I J G S W E T E N S C H A P.

Vertalingen en Overdrukken.

VIERDE SERIE.

VI.

Persoonlijke herinneringen aan den 16ⁿ Augustus 1870

DOOR

Sanitätsrath Dr. WOLF,
Stabsarzt a. D.

(Overgenomen uit het *Militär Wochenblatt*, 1899, n°. 10).

's-GRAVENHAGE,
C. BLOMMENDAAL.
1900.

Persoonlijke herinneringen aan den 16ⁿ Augustus 1870.

In het 25ste deel der »Kriegsgeschichtliche Einzelschriften» leest men op blz. 84: Vol toewijding snelden officieren van gezondheid en ziekendragers naar voren, maar het vuur der Fransche patrouilles, die het gevechtsveld ten zuiden van de kloof doorzochten, dwong hen tot teruggaan.” Ik weet wel dat op den officier van gezondheid Dr. Ziemssen, van de korps-artillerie van het Xde legerkorps, in den laten avond, toen hij nog bezig was gewonden op te zoeken, is geschoten, zoodat hij naar Mars la Tour moest terugkeeren; ik evenwel — des tijds »Assistenzarzt” bij het 1ste bataljon van het 16de Regiment — werd gedurende het vervullen van mijn plicht niet lastig gevallen door de Franschen, integendeel, ik kan uit hetgeen ik gedurende dien veldslag persoonlijk ondervond, juist bevestigen, wat in het genoemde 25ste deel wordt medegedeeld, namelijk dat de vijand zich in het algemeen tegenover ons en onze gewonden waardig en ridderlijk gedroeg.

Den 16den Augustus hielden wij omstreeks 12 uur 's middags bij St. Hilaire eene groote rust, ten einde het middageten te bereiden, toen rechts van ons het doffe gedreun eener hevige kanonnade hoorbaar werd. Spoedig daarop kwamen reeds een paar adjudanten aanrennen om aan de hoogere aanvoerders bevelen over te brengen. Gedaan was het met de rust, de kans om wat eten te krijgen was voorbij, de kookketels werden gelidigd, de geweren hernomen en de marsch werd in oostelijke richting — in den beginne dwars over het veld — voortgezet; juist hadden luitenant Schmieding en ik nog tijd om eene in

der haast geschreven briefkaart, hij voor zijne verloofde, ik voor mijne vrouw, aan een voorbijrijdenden veldpostillon mede te geven. Naarmate wij verder marcheerden werd het kanongebulder beter hoorbaar. Eindelijk werd op een stuk bouwland halt gemaakt; de beide veldpredikers der divisie spraken den zegen uit, terwijl kolonel von Brixen met luider stem uitriep: »Nu, jongens, toont nu dat gij, als het er op aan komt, er op in kunt hakken!» en vooruit ging het weer, recht op Mars la Tour aan, dat, naar wij meenden, door den vijand bezet was. Ik steeg af en zond mijn oppasser met het paard terug, daar het mij in het strijdgewoel toch niet van dienst kon zijn. Toen begaf ik mij naar de 4de compagnie (von Arnim) naast den sergeant-majoor, nadat onze chef, Dr. Jansen, mij had medegedeeld, dat de officieren van gezondheid zich naar de verbandplaats moesten begeven, terwijl de »Assistenz-» en »Unterärzte» bij den troep moesten blijven.

Toen wij in de nabijheid van het dorp kwamen en er niet op ons geschoten werd, bemerkten wij eerst dat het niet bezet was. Onze compagnie trok langs de zuid- en de oostzijde van het dorp, waarbij wij over tuilmuren en hekken moesten klimmen. Toen wij aan de oostzijde van Mars la Tour aankwamen, werden wij door een hevig granaatvuur begroet, dat evenwel in den beginne geen verliezen veroorzaakte, daar alle projectielen over onze hoofden heengingen en zonder te springen in den weeken bodem drongen. Eene er van kwam echter, zonder dat zij ontplofte, midden tusschen de muzikanten terecht, waarop deze heeren op zulk een allerkomiekste wijze uit elkander stoven, dat wij allen luidkeels moesten lachen en ik tot een der kameraden zeide: »De muzikanten schijnen te meenen, dat zij allen in de levensverzekering zijn.»

Nadat wij den straatweg *Metz—Verdun* gepasseerd waren, klauterden wij over heggen en omheiningen, waardoor de perceelen weiland waren ingesloten, toen er plotseling eene granaat midden in de compagnie sprong. De manschappen stoven een oogenblik uit elkander, vijf tot zeven dooden en gewonden lagen in de nabijheid van den donkeren kuil, dien het projectiel in

den grond had geslagen, maar onmiddellijk sloten de manschappen weder op en marcheerde de compagnie verder. Hier legde ik het eerste verband aan, namelijk bij luitenant Wiegand, die door eene granaatscherf in het onderste gedeelte van de dij getroffen was, en daarna nog bij verschillende soldaten.

Ik had door dit oponthoud het bataljon uit het oog verloren en trachtte het nu in te halen. Toen ik het perceel weiland, waarop ik mij bevond, verlaten had, bevond ik mij op eene glacisvormig oplopende vlakte en werd gevolgd door drie hospitaalsoldaten van het bataljon met hunne verbandransels, de vierde was een paar dagen te voren in de ambulance opgenomen. De verbandwagen was naar den trein teruggezonden.

Door de hospitaalsoldaten geholpen, verbond ik, zoo goed als het ging, de gewonden, die hier en daar op de hoogte ten zuiden van de kloof verspreid lagen, waarbij twee mijner manschappen naast mij sneuvelden, de derde zwaar gewond werd. Op dit oogenblik moet ons regiment zich reeds aan de andere zijde van de kloof bevonden hebben, ik kon het ten minste niet zien. Thans maaide een hevige kogelregen — deels chassépot- deels mitrailleuse-vuur — alles weg, wat zich op die kale hoogte nog overeind bevond, zoodat ik de hoop liet varen, ooit weer levend deze plek te verlaten. In stilte zond ik een gebed ten hemel: »Als het dan toch zoo moet wezen, moge dan een kogel zoo barmhartig zijn, mij in het hart of midden in het hoofd te treffen, maar niet zulk eene miserabele kogel in het lichaam!» Om mij nog eenigszins te dekken, ging ik plat op den grond liggen. Zoo had ik een tijdlang gelegen, toen ik bemerkte dat dicht aan mijne rechterzijde dragonders, en een oogenblik later links kurassiers ten aanval oprukten. De kogelregen hield plotseling op, zoodat ik rond kon zien. Rechts van mij zag ik terugtrekkende troepen, de overblijfselen van onze brigade; ik had dus te veel naar het westen aangehouden en was waarschijnlijk van den oostelijken uitgang van Mars la Tour ongeveer in noordelijke richting gegaan, terwijl onze brigade in noordoostelijke richting gemarcheerd was.

Ik overlegde nu bij mij zelven of ik mij bij de teruggaande

troepen aansluiten dan wel op het slagveld blijven zou. Ik besloot het laatste te doen, omdat nu immers mijn werk eerst begon, want te voren was er geen mogelijkheid geweest, rustig een verband aan te leggen. De dragonders en de kurassiers waren inmiddels in opgeloste orde teruggerend, en nu begon ook het schieten weer heviger te worden, zoodat ik mij min of meer dekte achter het lijk van een onzer kurassiers, en wachtte tot het vuur wat zou bedaren. Het was omstreeks dit tijdstip dat het groote ruitergevecht bij Ville sur Yron plaats had, ten minste ik zag enkele regimenten oprukken, maar het gevecht zelf kon ik niet waarnemen.

Het was nu zeer stil geworden op het slagveld, zoodat ik het waagde, achter den kurassier weg te kruipen en mij op te richten; ik stond alleen op het uitgestrekte veld. Dr. Bertheau van het fusilier-bataljon was gesneuveld. Dr. Bennewitz van het 2e bataljon was bij de 5e en de 6e compagnie, die geheel afgescheiden van de andere compagnieën gevochten hadden. Dr. Freese van het 57ste regiment was gewond teruggegaan, evenals de andere officier van gezondheid van dit regiment. Mijne hospitaalsoldaten waren dood of gewond. Ik begaf mij naar de zijde van de kloof en trof onderweg doode en gewonde kurassiers en dragonders aan. Ik herinner mij nog levendig een gewond onderofficier der kurassiers, die een schot dwars door den hals had gekregen; toen ik naast hem neerknielde, deed hij zijn uiterste best, mij iets in het oor te fluisteren, maar het was te vergeefs; wel bewogen zich zijne lippen, maar de lucht baande zich een uitweg door de schotwonden in den hals. Verderop trof ik een luitenant van de dragonders aan, die een schot in de dij had gekregen en mij dringend verzocht, hem te verbinden. Aan den zuidelijken rand van en in de kloof lagen een groot aantal gesneuvelde en gewonde manschappen van het 16de, daarentegen slechts weinig Franschen. Toen ik evenwel den noordelijken rand van de kloof beklommen had, trof ik ook nog wel een groot aantal manschappen van ons regiment aan, maar nog meer gesneuvelde en gewonde Franschen. Deze laatsten lagen hier in zulk een grooten getale, dat ik den indruk kreeg,

dat ons zündnadelgeweer hier vreeselijke verwoestingen had aangericht, want alle wonden, die ik bij de Franschen waarnam, waren door geweervuur ontstaan. Ik wist niet, waar ik met het verbinden moest beginnen, want van alle kanten werd mijne hulp ingeroepen. »*Wasser! Wasser!*» »*de l'eau! de l'eau!*» kreunde men overal. Links van mij zag ik vier manschappen van het 16de regiment van een perceel weiland komen. Ik riep ze. Blijkbaar waren ze verheugd, weer onder iemands aanvoering te staan en met de meeste bereidwilligheid brachten zij mijn last ten uitvoer om in hunne eetketels water te halen. Ik ging nu door met verbinden, ten minste zoo goed als het ging. want lappen van een hemd gescheurd en samengeknoopte broekdraagbanden waren het eenige materiaal, waarover ik beschikte, terwijl de vier soldaten de gewonden te drinken gaven. Op eens riep een der manschappen, die juist bezig was mij te helpen: »Dokter, daar komen de roodbroeken aan! Zullen wij maken, dat wij weg komen?» »In Gods naam neen!» antwoordde ik zacht, »maar laat uwe geweren op den grond liggen.» Ik keek van mijn werk op en zag in de reeds invallende schemering een Fransch officier aan het hoofd eener halve compagnie langzaam uit noordelijke richting op ons afkomen. Ik ging door met het verbinden, maar was voor het oogenblik zoo verstandig, om juist een gewonden Franschman onder handen te nemen. Ook mijne vier soldaten verleenden instinctmatig meer hulp aan hen, die »*de l'eau!*» dan die om »*Wasser!*» riepen. Toen de officier voor mij stond, zeide hij op vragenden toon: »*Monsieur?*» Ik wees op mijn armband met het Roode Kruis en antwoordde: »*Je suis médecin!*» waarop de ander »*Pardon monsieur!*» zeide. Plotseling schoot mij de gedachte te binnen, dat mijne vier soldaten voor krijgsgevangenschap behoed moesten worden, en terwijl ik even met de hand naar de ongewapende manschappen wees, vervolgde ik: »*Et ce sont mes assistants!*» Daarop bracht hij de hand aan zijne kepi en antwoordde zoo beleefd mogelijk: »*Ah! pardon monsieur!*» waarop hij, zonder mij in het minst te storen, langzaam met zijne manschappen terugging.

Luitenant Simmersbach, die den 16den krijgsgevangen werd gemaakt, verhaalde mij dat een »troupier" hem bij de gevangenneming de eereteekenen van 1864 en 1866 van de borst trachtte te rukken, waarop dadelijk een Fransch officier was toegesneld om hem te beschermen. Ook majoor von Kalinowski, die eveneens gewond in krijgsgevangenschap geraakte, heeft mij dikwijls met lof gesproken over de goede behandeling, die hij van de Franschen genoten had.

In het algemeen hebben de Fransche officieren zich in de meeste gevallen ridderlijk gedragen, hoewel dit van de zijde der manschappen dikwerf te wenschen overliet.

Altijd door moest ik maar verbinden, hoewel het reeds donker begon te worden, want van alle zijden hoorde ik roepen: »O dokter! nu mij nog!" Eindelijk kon ik niets meer zien en ging nu over de kloof naar Mars la Tour terug. Onderweg trof ik een wagen met gewonden — een gewonen boerenwagen — aan, die uit de richting der Tronviller bosschen kwam en over het slagveld reed. Ik sloot mij daarbij aan en zoo kwam ik bij de verbandplaats van onze afdeeling, die tusschen Mars la Tour en Mariaville-Ferme was opgericht. Ik werd daar met open armen ontvangen, vooral van de zijde van onzen dirigeerende, daar ieder reeds dacht, dat ik wel gesneuveld zou zijn. Ik wilde nog hulp verleen en bij het verbinden, maar was lichamelijk en geestelijk zoo uitgeput, dat mijn chef mij beval, mij op een bos stroo ter ruste te leggen, waarop ik dadelijk in een diepen slaap viel.

Den anderen morgen was ik behulpzaam bij het verzorgen der gewonden, die op de verbandplaats gebracht werden, maar noch toen, noch daags te voren op het slagveld heb ik eene wonde behandeld, die door sabelhouw of bajonetsteek was toegebracht; behalve een betrekkelijk klein aantal verwondingen, door granaatscherven, waren allen veroorzaakt door chassépot- of mitrailleuse-kogels.

In den loop van den dag zocht ik mijn regiment weder op, dat ik in de nabijheid van Tronville vond. Maar wat was er van dit kranige regiment overgebleven! Gisteren waren drie

bijna completee bataljons vol moed ten strijde getrokken en nu was er slechts één zwak bataljon van over; het meest had het 1ste bataljon geleden. Kolonel von Brixen, onze in vreedetijd zoo gevreesde, te velde zoo beminde chef, was gesneuveld. Den 15den hadden wij nog samen gezeten in een tuinhuisje bij Thiaucourt, in gezelschap van den regiments-adjutant von Arnim, majoor von Kalinowski, diens adjutant von Wolzogen en den dirigeerenden officier van gezondheid Dr. Jansen. Kolonel von Brixen deelde zijne laatste versnaperingen rond, een Brunswijker worst en een flesch port. Ik gaf als tegengescchenk een havanna, die ik nog van huis had medegebracht. »Nu ontbreekt het er alleen nog maar aan, dat wij de Franschen ook eens te zien krijgen,» zeide de kolonel, terwijl hij behagelijk de rook zijner cigaar uitblies, »wij zijn Metz al lang voorbij en nog laten die kerels zich maar niet zien!» Den volgenden dag kregen wij ze te zien!

Ook was de regiments-adjutant von Arnim gesneuveld, een kerel als een boom en een der ridderlijkste figuren, die men zich voor kan stellen. Toen wij ons den 15den 's avonds samen op eene matras ter ruste legden, vertelde hij mij dat hij de jongste was van zeven broeders, die op het oogenblik allen in het leger tegenover den vijand stonden. Ook sneuvelde zijn broeder, kapitein von Arnim, die altijd zoo vol zorg was voor zijne compagnie en die zich nooit ter ruste zou leggen, voordat hij wist dat de laatste zijner manschappen onder dak was gebracht. Zwaar gewond was de brave majoor von Kalinowski, met wien ik op marsch zoo dikwijls gezellig gepraat had, zwaar gewond ook de ridderlijke kapitein von Lieres, gesneuveld de trouwe Mebes, die steeds zijn plicht zoo bedaard, zoo kalm vervulde zonder er eenigen ophef van te maken. Gesneuveld was ook de kleine luitenant Schwarz, die in het bivak zulke prachtige hutten kon bouwen. Simmersbach was vermist, Schmieding gewond, dood of gewond nog zooveel anderen. Van het officierskorps van het 1ste bataljon, dat 20 leden telde, waren wij nog slechts met ons vieren over. Gelukkig was de verwonding van den kapitein von Nérée niet zoo ernstig, dat zij

hem belette, dienst te blijven doen. Toen ik onzen adjudant von Wolzogen vroeg: »Zijn ze dat allemaal!" kwamen dezen ijzersterken man de tranen in de oogen; »ja, dokter, dat zijn ze allemaal!" antwoordde hij. Toen wij den 18den Augustus in gedrukte stemming noordwaarts marcheerden, hoorden wij bij het passeeren van een dorp een jubelkreet; een paar van onze manschappen hadden den gewonden majoor von Kalinowski gevonden, dien de Franschen bij hun terugtocht daar hadden achtergelaten. Hij werd over Pont à Mousson naar het vaderland gezonden. Een voorbeeld wil ik nog aanhalen, hoe snel soms de gewonden naar het vaderland werden overgebracht. In den namiddag van den 18den Augustus kwamen per spoor-trein vier in den slag van Mars la Tour gewonde manschappen van het 16de regiment in mijne woonplaats Rheydt aan en werden in de daar opgerichte ambulance opgenomen. Toen mijne vrouw dit hoorde, snelde zij er heen, om eenig bericht omtrent mij in te winnen, maar zij kreeg het weinig opbeurende antwoord dat men bij het begin van den slag den langen dokter nog gezien had, maar later niets meer van hem had vernomen. Eerst zeven dagen later ontving mijne vrouw het eerste teeken van leven van mij.

Ten slotte zij het mij vergund, nog enkele opmerkingen omtrent den geneeskundigen dienst gedurende den veldslag te maken. Ik acht het goed gezien dat de hoogere officieren van gezondheid, die zich bij den troep bevinden, gedurende den slag voor den dienst op de verbandplaats worden bestemd. Twee dokters per bataljon is toch al weinig genoeg; maar die beiden moeten het bataljon dan ook in het vuurgevecht volgen, want zij behooren er bij. Meermalen heb ik door deskundigen hooren beweren, dat het voorloopig verband, dat op het slagveld aangelegd wordt, volstrekt geen waarde heeft en dat het leven der officieren van gezondheid te kostbaar is om blootgesteld te worden aan het gevaar, van te worden getroffen, enkel en alleen om de manschappen een gevoel van gerustheid in te boezemen. Ik heb daarop echter steeds geantwoord: »Hun

leven is daarvoor niet te kostbaar!" Hoe dikwijls hebben onze officieren op marsch tot mij gezegd: »Niet waar, dokter, als ik getroffen word, laat ge mij niet in den steek!" en zoodenken de manschappen er ook over. Een soldaat, die gewond op het slagveld ligt, verkeert in den grootsten angst door de vrees dat hij zal doodbloeden, maar is hij van een noodverband voorzien, dan wacht hij geduldig af tot de beurt aan hem komt, om naar de verbandplaats vervoerd te worden. Men verplaatse zich maar een oogenblik in den toestand van een gewonden soldaat, die daar een lange, eindelooze nacht ziet aanbreken, zonder verband, zonder water; al heeft nu het noodverband, uit het oogpunt van den chirurg beschouwd, dan ook geen waarde, het heeft toch het lot van den gewonde verlicht en de troep zal met meer zelfvertrouwen tegen den vijand oprukken, als hij weet dat de dokters hem op korten afstand volgen.

Hierbij valt nog iets anders op te merken, namelijk het gebruik, dat men van de hospitaal-soldaten en ziekendragers maakt.

Bij ondervinding weet ik, dat de manschappen, die voor deze diensten bestemd zijn, met zorg worden gekozen, en dat het hen volstrekt niet aan ijver en toewijding ontbreekt; ik heb dit ondervonden, toen ik zelf met de opleiding der ziekendragers belast was. En in weerwil daarvan heb ik op den 16den Augustus geen ziekendrager er geen brancard gezien, en eerst 's avonds laat, toen het schieten reeds lang had opgehouden, den eersten wagen met gewonden. Ik ben er van overtuigd, dat de ziekendragers in rij en gelid in ieder opzicht hun plicht zouden hebben gedaan, maar om zonder bevel van hoogerhand, alleen uit eigen aandrif, zich met de brancard naar voren te begeven — daartoe ontbreekt het hen aan eene voldoende mate van zedelijken moed. Eveneens is het gesteld met de hospitaal-soldaten; zij laten hun dokter niet in den steek maar *zij moeten ouder leiding staan.*

Als ieder bataljon in het gerecht over twee officieren van gezondheid kan beschikken, van wie één eerste klasse, die als

officier van hooger rang ook een naar evenredigheid grooteren invloed heeft en als deze de ziekendragers en hospitaalsoldaten onder streng toezicht houden, dan zijn er groote resultaten te bereiken, resultaten, die oneindig grooter zijn, dan wanneer een jong officier van gezondheid 1), die noch voldoende gezag, noch de noodige ervaring bezit, zich alleen bij het strijdende bataljon bevindt. En al zal dan ook het procent verliezen, dat het geneeskundige personeel in een toekomstigen oorlog lijdt, grooter zijn dan in 1870/71, moge ons dan het bewustzijn, dat wij ons leven niet te vergeefs in de waagschaal gesteld hebben, eene voldoening wezen.

1) „Unterarzt“ zegt de Duitsche schrijver; deze heeft evenwel in het Duitsche leger niet den rang van officier.